

kades en scheepsmasten in de plaats waren gekomen.⁵

Aan de andere kant was men heel tevreden met het Nieuwe Werk en de bloeiende haven. Rudolf Mees schreef in 1917 over het Nieuwe Werk dat het nog steeds een *petit paradis* was en een 'oase van natuur', waar allerlei soorten bomen groeiden en veel vogels kwamen.⁶ Volgens Mees was de gemeente erin geslaagd van het Nieuwe Werk een aantrekkelijke wijk te maken.

Daarnaast was men bijzonder trots op de snel groeiende haven, ook al ging dat ten koste van de natuur. De haven had ervoor gezorgd dat Rotterdam in de rangorde van belangrijke Nederlandse steden snel naar de tweede plaats was gestegen. En in Rotterdamse stadsgezichten en –beschrijvingen uit de negentiende eeuw is de haven, met de drukke kades, internationale schepen en industriële bedrijvigheid het populairste onderwerp. Het gezicht op de druk bevaren Maas speelde steeds een belangrijke rol. Veelzeggend is de opmerking in het artikel 'Wandelingen in de Maasstad' uit 1855: 'Wij rieken hier liever teer dan kruit'.⁷

Voor een welvarende handelsstad was een groene omgeving echter ook belangrijk. De volle kades waren even zo veel blijken van nieuw verworven welvaart, die de rijke burgers ook nog tot uitdrukking wilden brengen in het uiterlijk van hun stad. Een aantrekkelijke groene omgeving kon er daarnaast toe bijdragen dat die rijken in de stad bleven wonen. Zo konden zij elkaar in een groene omgeving ontmoeten.

De bekende landschapsarchitect Jan David Zocher (1791-1870) was het met deze ideeën

volledig eens toen hij de Rotterdammers in 1844 probeerde te overtuigen van het nut van een groene wandeling rond de stad; hij beklemtoonde het belang ervan voor de rijke burgerij als volgt: 'Verscheidene steden welke ik het genoeg had met wandelingen te omringen, hebben van die aanleggen voordeel gevonden daar men hierdoor ingezetenen meer in de stad houdt, die anders door gemis van genoeg, dezelfde in menigte verlaten'.⁸ Naarmate de stad groeide, trokken inderdaad steeds meer goeude burgers naar Kralingen of, nog verder, naar Den Haag en Wassenaar. De uit Rotterdam afkomstige advocaat Thomas van Stolk liet bijvoorbeeld in 1872 in de duinen van Den Haag een villapark aanleggen naar ontwerp van de firma J.D. en L.P. Zocher, het Van Stolkpark. Het was één van de eerste villaparken in Nederland. Zelf was Van Stolk al in 1860 in Den Haag gaan wonen.⁹

Rotterdam kreeg in de negentiende eeuw dan ook een aantal parken en wandelingen, waarvan een groot deel op initiatief van de Rotterdamse burgerij. De Nieuwe Plantage in Kralingen en de Diergaarde waren er dankzij particulier initiatief gekomen. De aanleg van Het Park vond plaats op last van de gemeente, maar wel op aandringen van de burgerij. Ook het beroemde Waterproject van stadsarchitect Rose droeg bij aan de verfraaiing van de stad. De directe aanleiding voor het Waterproject was de vèrgaande vervuiling van het water in de binnenstad, maar Rose's singels waren er niet alleen om dat probleem op te lossen. Ze moesten naast functioneel ook mooi zijn, '... het moet met bomen beplant worden, niet enkel om tegen de zon